

Деякі психологічні особливості підготовки успішного фахівця

Scherban T.D. Some psychological characteristics of successful professional training / T.D. Scherban, V.V. Hoblyk // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva. – Issue 31. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 569–582.

Т.Д. Щербан, В.В. Гоблик. Деякі психологічні особливості підготовки успішного фахівця. Досліджено теоретико-методологічні проблеми аналізу професійної діяльності, розкрито структуру професійної підготовки, особливості формування професійного мислення, розглянуто труднощі професійного становлення, шляхи та умови організації рефлексивного навчання майбутніх фахівців умінню розв'язувати професійні задачі. Визначено професіоналізм як творчий синтез якісно своєрідних професійних знань і практичного досвіду особистості, що зумовлює вибір оптимальної стратегії і тактики діяльності й забезпечує високу ефективність її виконання. Досліджено психологічні засади професійної підготовки спеціалістів. Результатами наших досліджень діяльності спеціалістів встановлено, що до числа основних особливостей професійного становлення особистості відносяться: освоєння функціонального змісту професійної діяльності; подолання протиріч між підготовкою і реальною діяльністю; гармонізація системи стосунків між людьми; підтримка тенденції до самоствердження; сміливість у прийнятті самостійних рішень; подолання звичайних стереотипів і уявлень про професію. У результаті проведених досліджень встановлено, що рівні підготовленості спеціалістів до розв'язання професійних задач не зовсім залежать від стажу професійної роботи. Встановлено, що професійна діяльність може здійснюватися на емпіричному та свідомому рівнях, а компенсація недостатнього практичного досвіду може здійснюватися, як показали наші дослідження, активізацією саморефлексії, як поглибленого аналізу подій, що зберігаються у людині у формі чуттєво-інтуїтивного знання.

Ключові слова: психологічна концепція, підготовка фахівця, професійна діяльність, професіоналізм, психологічні засади, професійні задачі, професійне мислення, професійне завдання, рефлексія.

Т.Д. Щербан, В.В. Гоблик. Некоторые психологические особенности подготовки успешного специалиста. Исследованы теоретико-методологические проблемы анализа профессиональной деятельности, раскрыта структура профессиональной подготовки, особенности формирования профессионального мышления, рассмотрены трудности профессионального становления, пути и условия организации рефлексивного обучения будущих специалистов умению решать профессиональные задачи. Определено профессионализм как творческий синтез качественно своеобразных профессиональных знаний и практического опыта личности, что обуславливает выбор оптимальной стратегии и тактики деятельности и обеспечивает высокую эффективность ее выполнения. Исследованы психологические основы профессиональной подготовки специалистов. Результаты наших исследований деятельности специалистов установлено, что к числу основных особенностей профессионального становления личности относятся: освоение функционального содержания профессиональной деятельности; преодоление противоречий между подготовкой и реальной деятельностью; гармонизация системы отношений между людьми; поддержка тенденции к самоутверждению; смелость в принятии самостоятельных решений; преодоление обычных стереотипов и представлений о профессии. В результате проведенных исследований установлено, что уровни подготовленности специалистов к решению профессиональных задач не совсем зависят от стажа профессиональной работы. Установлено, что профессиональная деятельность может осуществляться на эмпирическом и сознательном уровнях, а компенсация недостаточного практического опыта может осуществляться, как показали наши исследования, активизацией саморефлексии, как углубленного анализа событий, которые сохраняются в человеке в форме чувственно-интуитивного знания.

тодологические проблемы анализа профессиональной деятельности, раскрыта структура профессиональной подготовки, особенности формирования профессионального мышления, рассмотрены проблемы профессионального становления, пути и условия организации рефлексивного обучения будущих специалистов умению решать профессиональные задачи. Определены профессионализм как творческий синтез качественно своеобразных профессиональных знаний и опыта личности, предопределяет выбор оптимальной стратегии и тактики деятельности и обеспечивает высокую эффективность её выполнения. Исследованы психологические основы профессиональной подготовки специалистов. Результатами наших исследований деятельности специалистов установлено, что к числу основных особенностей профессионального становления личности относятся: освоение функционального содержания профессиональной деятельности; преодоление противоречий между подготовкой и реальной деятельностью; гармонизация системы отношений между людьми; поддержка тенденции к самоутверждению; смелость в принятии самостоятельных решений; преодоления обычных стереотипов и представлений о профессии. В результате проведенных исследований установлено, что уровни подготовленности специалистов к решению профессиональных задач не совсем зависят от стажа профессиональной работы. Установлено, что профессиональная деятельность может осуществляться на эмпирическом и сознательном уровнях, а компенсация недостаточного практического опыта может осуществляться, как показали наши исследования, активизацией саморефлексии, как углубленного анализа событий, хранящихся в человеке в форме чувственно-интуитивного знания.

Ключевые слова: психологическая концепция, подготовка специалиста, профессиональная деятельность, профессионализм, психологические основы, профессиональные задачи, профессиональное мышление, профессиональная задача, рефлексия.

Постановка проблеми. Докорінні соціально-політичні зміни, актуалізація питань державотворення й духовного відродження нації, перехід до нових форм економічного життя висувають на чільне місце проблеми освіти, зокрема проблеми підготовки фахівців до ефективної професійної діяльності за сучасних умов. Вирішення завдань, поставлених перед системою вищої освіти України, залежить від послідовної демократизації та гуманізації взаємин усіх учасників педагогічного процесу.

Хоч би на якому етапі професійного та життєвого шляху не був будь-який спеціаліст, він ніколи не може вважати свою професійну концепцію остаточно завершеною. У цій принциповій відкритості, незавершеності відображена фундаментальна особливість розвитку особистості фахівця, формування його індивідуального досвіду, професійної самосвідомості та категорії-

альних структур професійного мислення. Підготовка сучасних кадрів потребує корекції цілей і задач освіти, засобів навчального процесу, рівня компетентності професорсько-викладацького складу [5, с.32]. Ефективність форсування професійних компетенцій спеціалістів багато в чому залежить від моделі організації освітнього процесу, який склався на факультетах у вузі [5, с.32]

Очевидно, що особливу роль у цьому процесі відіграє етап професійного становлення молодого спеціаліста, коли випускник вищого навчального закладу стає суб'єктом нової для нього діяльності. Таке «входження» випускника у професію супроводжується реконструкцією професійно-ціннісних орієнтацій особистості, виробленням необхідних умінь, навичок, способів діяльності, накопиченням власного досвіду практичної діяльності тощо. Цей напрям сьогодні залишається найменш розробленим і науково прогнозованим. Практично відсутні обґрунтовані концепції, які б уможливили конструктивний, реалістичний підхід до розв'язання проблеми.

Уявімо людину, яка закінчила вуз і прийшла на роботу в незнайому організацію. Вона знає програмний матеріал, має певні навички ведення професійної діяльності. Але на душі тривожно: як його приймуть колеги, чи зуміє з ними налагодити контакти, чи зможе добитися необхідних результатів... У перші дні виникає багато проблем. Знання, отримані у вузі, не завжди можуть допомогти в конкретній ситуації... В такому випадку спеціаліст, якщо він дійсно бажає стати майстром своєї справи, якщо він не лінивий душею, мобілізується як ніколи раніше.

Отже, під професійним самовихованням фахівця розуміють свідому роботу над удосконаленням своєї особистості як професіонала: адаптувати свої індивідуально-неповторні особливості до вимог професійної діяльності, постійно підвищувати професійну компетентність і неперервно удосконалювати ідейно-моральні та інші соціальні якості своєї особистості [4, с. 85–87].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз праць зарубіжних і вітчизняних психологів виявив, що успіх у професійній діяльності розглядається авторами крізь призму особистісних властивостей у процесі становлення професійної ідентичності (К. Муздибаєв, О.В. Лукьянов, З.С. Карпенко), міжособистісних стосунків (К. Бревін, Г.М. Андреева), ціннісних установок (Дж.М.Г. Вільямс, Д. Майерс), професійного самовизначення особистості (М.С. Пряжникова, М.І. Томчук, І.О. Корнієнко). Проте, в жодному із зазначених підходів питання до-

сягнення успіху в ході професійного навчання в умовах ВНЗ, як предмет дослідження не порушувалося.

Методологічну та теоретичну основу дослідження склали: концепції особистості як суб'єкта власної життєвої відповідальності (К.А. Абульханова-Славська, Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, Т.М. Титаренко, М.В. Самвчин); загальнопсихологічні ідеї щодо генезу й розвитку ціннісно-сислової сфери особистості (О.О. Бодальов, Б.С. Братусь, Д.О. Леонт'єв); уявлення про професійний розвиток особистості (Ж.П. Вірна, Є.І. Головаха, О.М. Лактіонов); психосеміотичний підхід до визначення успішної діяльності (Е.О. Петрова, О.О. Радіонова, О.В. Романова).

Мета дослідження. Аналіз також показує, що недосконалість існуючої програми підготовки фахівця полягає передусім у розмитості, невизначеності критеріїв еталона, на які орієнтуються вузи, інститути, готуючи фахівця. Наявність же розроблених професіографічних вимог до фахівців практично майже не справляє активного впливу на його становлення в процесі навчання.

Один із перспективних напрямів перебудови професійної підготовки спеціаліста, на наше переконання, відкриває психологічна концепція вдосконалення підготовки фахівця. Мета представленого дослідження – викласти суть і головні принципи психологічної концепції підготовки фахівця високої кваліфікації.

Виклад основного матеріалу. У представленій концепції ми виходимо з того, що найважливішою цінністю фахівця, яка характеризує вершину досконалості суб'єкта як творчої особистості, є професіоналізм. За тим, якою є культура професіоналізму в усіх сферах життя суспільства, можна судити про те, на якому рівні цивілізованості та суспільно-економічного прогресу вона перебуває.

Психологічний аналіз різних видів діяльності – процесуального та результативного аспектів – дозволив виокремити ті компоненти, які в своїй єдності зумовлюють високу ефективність реалізації її програм.

Було встановлено, що фундаментальними структурними утвореннями професіоналізму є: специфічність знань предмета діяльності і сформована на цьому ґрунті методологія професійного мислення; достатній досвід діяльності та спілкування; творчий характер включення набутого досвіду в процес пошуку оптимальних варіантів виконання завдання; наявність чіткого орієнтувального образу стратегії і тактики виконання діяльності.

На підставі виокремлених компонентів структури професіоналізм можна визначити як творчий синтез якісно своєрідних професійних знань і практичного досвіду особистості, що зумовлює вибір оптимальної стратегії і тактики діяльності й забезпечує високу ефективність її виконання.

Зростання наукового інтересу до успіху в професійній діяльності зумовлено потребою дослідження потенціалу людини. З'ясовано основні психологічні особливості атрибуції успіху в процесі професійного самовизначення. Отримані результати довели, що для переважної більшості досліджуваних властива недостатня усвідомленість професійно важливих якостей. Встановлено, що під час навчання у ВНЗ спостерігається тенденція до насиченості образу професії стереотипними уявленнями [1, с. 9–10]. Отримані дані свідчать про низький рівень сформованості низки психологічних утворень, якими забезпечується необхідна успішність професійного самовизначення. А саме:

- зафіксовано домінування атрибуції зовнішніх обставин у процесі досягнення передбачуваних цілей. Оскільки рівень суб'єктивного контролю міститься у зовнішній площині, то соціальна відповідальність досліджуваних орієнтована передусім на групові норми, що у свою чергу призводить до «колективної відповідальності», де успіх групи сприймається як особистісний;
- виявлено низькі показники, що вказують на невміння студентів адекватно оцінювати ситуацію у професійному полі та виражається в низькому прагненні суб'єкта ставити перед собою все складніші цілі. Невміння робити висновки з несприятливих ситуацій, засвоювати уроки негативних наслідків власних дій є свідченням поганої адаптації до ситуації та орієнтації на невдачу;
- встановлено, що показником професійного самовизначення постає процес успішної реалізації стратегії поведінки протягом навчання. Одержані результати демонструють: труднощі майбутніх фахівців у виборі адекватної моделі поведінки, зумовлені стереотипними уявленнями про успіх; послуговування ригідними схемами у взаємодії з професійним оточенням; використання маніпулятивно-агресивної тактики поведінки (яка виявляється в ставленні до партнерів як до засобу досягання своїх домагань). Все це призводить до появи труднощів у професійній реалізації [1, с.11].

Результатами наших досліджень діяльності спеціалістів встановлено, що до основних особливостей професійного становлення особистості відносяться: освоєння функціонального змісту професійної діяльності; подолання протиріч між підготовкою і реальною діяльністю; гармонізація системи стосунків між людьми; підтримка тенденції до самоствердження; сміливість у прийнятті самостійних рішень; подолання звичайних стереотипів і уявлень про професію.

Освоєння функціонального змісту професійної діяльності. На нашу думку, проблему професійного становлення молодих спеціалістів доцільно розглядати не лише зі сторони наявних недоліків і прорахунків у їх вузівській підготовці (хоча вдосконалення навчально-виховного процесу у вузі відповідно до вимог сьогодення залишається актуальною проблемою), а передусім через призму внутрішніх суперечностей самого етапу професійного становлення, сутність якого полягає в тому, що індивід, прийнявши на себе професійну роль, лише розпочинає освоєння функціонального змісту професійної діяльності.

Протиріччя між підготовкою фахівця і реальною діяльністю. Головною рушійною силою процесу професійного становлення спеціаліста є наявність певного протиріччя між професійною підготовкою, одержаною ним у вузі, попередніми уявленнями про роботу, професійну працю, соціальними і соціально-психологічними сподіваннями та реальними вимогами, конкретними умовами професійної діяльності, повсякденною практикою. Набутий у навчальному закладі теоретичний потенціал молодого спеціаліста має бути реалізованим у практичній діяльності, втіленим у реальну діяльність. Перші ж самостійні кроки вчорашніх студентів виявляють, що реальна практика професійної діяльності багато у чому відрізняється від практики навчальної, а професійна підготовленість — річ набагато складніша, ніж хороші оцінки у дипломі.

Тенденції до самоствердження. Відповідно до сутності етапу професійного становлення можна вважати, що провідною психологічною тенденцією особистості, що оволодіває професією, є тенденція до самоутвердження себе в системі нових для себе стосунків. А описане вище зовнішнє протиріччя цього етапу проявляється на особистісному рівні як суперечність між новим статусом та його усвідомленням фахівцем-початківцем.

Гармонізація системи стосунків між людьми. На що у зв'язку з цим слід вказати перш за все? Змінюється об'єктивний статус спеціаліста-початківця у системі його стосунків з іншими

людьми. Головним різновидом діяльності студента була навчальна, і навіть практика мала для нього передусім зміст навчальної діяльності. Коли ж мова йде про молодого спеціаліста, все змінюється. Він уже сам має організувати і регулювати діяльність свою та інших, тобто стає суб'єктом нової для нього професійної діяльності.

Сміливість у прийнятті самостійних рішень. Зрозуміло, що потрібний деякий час для того, щоб молодий спеціаліст зміг практично освоїти свої нові функції, налагодити стосунки з підлеглими, з колегами, з керівництвом тощо. При цьому принциповим є те, що фахівець не має права бути початківцем: будучи суб'єктом професійної діяльності, він змушений приймати самостійні рішення і нести за них відповідальність – відповідальність не лише за себе, але й за інших.

Подолання звичайних стереотипів і уявлень про організацію і роботу у ній. Така зміна основного виду діяльності завжди супроводжується руйнуванням узвичаєних стереотипів і уявлень. Поширеною серед керівників організацій (і серед самих початківців) є думка про те, що труднощі у випускників вузу зумовлені передусім відсутністю у них тих чи інших практичних умінь і навичок (не вміє провести бесіду, написати звіт, заповнити відповідні документи тощо). Звичайно, у цьому є певний сенс, але думається, що справжні причини труднощів лежать глибше: у необхідності пошуку для себе адекватної лінії поведінки у ролі фахівця, осмисленні сутності та смислу професійних явищ і фактів.

Без відповіді на останні принципи, методологічні за своєю суттю запитання молодий спеціаліст вимушений діяти методом спроб і помилок, інтуїтивно або ж по аналогії з діями інших колег. У результаті його професійні дії часто носять ситуативний характер, що, в свою чергу, нерідко призводить до того, що початківець починає оперувати у своїй практичній діяльності лише вузьким набором перевірених на власному досвіді професійних методів і навичок спілкування. Не випадково у професійному середовищі поширеною є думка, що спеціалісту достатньо добре знати свій предмет і добросовісно ставитися до роботи, і все буде гаразд без усякої психології.

Професійна діяльність – це процес розв'язання спеціалістом нескінченного ряду задач, професійних та задач спілкування. Професійні задачі, які має розв'язати спеціаліст у спілкуванні, мають такі предмети: ситуація, проектування, реалізація, підсумок. Названі предмети набувають своєї специфіки на кожному з етапів розв'язання професійної задачі:

1. Аналіз наявної ситуації. На цьому етапі спеціаліст має здійснювати діагностику тих «суб'єкт-об'єктивних» та «суб'єкт-суб'єктивних» стосунків, що склалися у конкретних умовах даної ситуації.

2. Проектування діяльності. Розробляється предметний зміст і форми діяльності з точки зору загальних професійних функцій. Так, підбираючи та конструюючи задачі, фахівець має передбачити, щоб вони були значущими та потужними для інших. Це вимагає від фахівця високого рівня практичного мислення. Центральним компонентом практичного мислення спеціаліста, в якому найбільш яскраво проявляється внутрішня єдність інтелектуальних, емоційних і вольових якостей особистості, є процес прийняття професійних рішень. Саме по тому, як спеціаліст готує, приймає і реалізує професійні рішення, можна судити про реальну силу його практичного мислення.

Категоріальні структури мислення дають змогу організувати й осмислювати одержувану інформацію, тобто здійснювати категоризацію чуттєвих даних. Тому всі конкретні знання про оточуючу дійсність набувають для людини категоріального значення.

Категоріальний (поняттєвий) апарат професійного мислення є найбільш загальною основою, що регулює процес вироблення і прийняття спеціалістом практичних рішень. При цьому слід мати на увазі, що перенесення теоретичних знань у практику є не прямим, а включає ряд перехідних ланок, пов'язаних із трансформацією теоретичних знань, які інтегруються навколо певної практичної проблеми, яка має цілісний і багатогранний характер, та їх перекладом на мову практичних дій спеціаліста.

Проблема полягає у тому, що теоретичні знання, одержані у вузі, побудовані відповідно до внутрішньої логіки окремих наукових дисциплін, визначаються предметами, цілями та завданнями останніх. Вони є результатом аналітичного розв'язання науково-теоретичних проблем, і, як наслідок, носять узагальнений і абстрактний характер. Ці знання відображають сутність і закономірності відповідних явищ, процесів і відіграють роль загальних принципів, що спрямовують педагогічну діяльність, але їх практичне використання спеціалістом залежить від конкретних умов його роботи. З іншого боку, практична діяльність фахівця будується відповідно до своїх особливих і специфічних законів.

Так, проблеми, з якими зіштовхується молодий спеціаліст, носять багатосторонній, цілісний і комплексний характер. Для їх ефективного розв'язання спеціаліст має синтезувати (інтегру-

вати) знання, одержані при вивченні різноманітних теоретичних дисциплін, включити їх у категоріальний апарат професійного мислення. Іншими словами, професійні знання, засвоєні випускниками вузу відповідно до логіки даних наук, не стають прямим і безпосереднім «керівництвом до дії», а проходять складний процес трансформації, включення у категоріальний апарат професійного мислення фахівця.

3. Реалізація управлінських функцій. На цьому етапі спеціаліст прямо або опосередковано мотивує діяльність інших, розкриваючи теоретичну та практичну значимість знань. Основною умовою здійснення вищеназваних функцій є контакт і взаєморозуміння спеціаліста і колег (підлеглих).

4. Підсумковий аналіз результатів професійної роботи. Така оцінка має передусім мотивувати подальшу діяльність, підкріплювати їх почуття впевненості у своїх силах та можливостях.

Підставою для цього є аналіз поширених згаданих концепцій професійної діяльності. Причому професійне завдання існує тоді, коли потрібно перевести спеціалістів з одного стану в інший: залучити їх до певного знання, сформуванню умінь, навички або трансформувати одну систему знань, умінь і навичок (неправильно сформовану) в іншу.

Якщо ж професійна ситуація однозначна, тобто не вимагає пошуку оптимального способу розв'язання, то вона перестає бути задачею. Професійна задача виникає тоді, коли можливе не одне рішення і необхідно знайти кращий спосіб досягнення бажаного результату [6, с.165].

Професійній діяльності притаманні такі характеристики, як конкретність, ситуаційність, цілісність, що вимагає від спеціаліста не лише оволодіння науково-теоретичними знаннями, а й використання останніх у практиці, творчого осмислення, трансформації у конструктивно-методичні схеми прийняття професійних рішень. Специфічною особливістю професійних задач є те, що переважна більшість з них, у принципі, не піддається алгоритмізації. Тому розв'язання таких задач є справою творчою, як і професійна діяльність у цілому. Проблема полягає у тому, що власне професійні задачі багато фахівців підміняють функціональними або проміжними і всю увагу зосереджують саме на них.

Рефлексивне ставлення фахівця до власної діяльності є однією з найбільш важливих психологічних умов її поглибленого усвідомлення, критичного аналізу конструктивного вдоскона-

лення. Зазначимо суперечність, з якою зустрічається спеціаліст. Під час навчання він оволодівав переважно теоретичними знаннями, без потрібного накопичення практичного досвіду. Останнє як раз і є необхідною умовою професіоналізму. Лише постійне осмислення, аналіз і узагальнення власного досвіду дають змогу спеціалісту розвиватися як професіоналу.

Компенсація недостатнього практичного досвіду може здійснюватися, як показали наші дослідження, активізацією само-рефлексії, як поглибленого аналізу подій, що зберігаються у людині у формі чуттєво-інтуїтивного знання. Саме рефлексія забезпечує особистості можливість виходу з повної поглиненості безпосереднім процесом, зайняти позицію над ним, поза ним для судження про нього [7, с.105]. Здатність людини рефлексивно ставитися до самої себе та своєї діяльності є результатом оволодіння (інтеріоризації) особистістю соціальних стосунків між людьми [2, с.125]. У професійній діяльності рефлексивні процеси проявляються передусім у таких процесах: безпосередньої практичної взаємодії; проектування професійної діяльності; самоаналізу і самооцінки спеціалістом власної діяльності та самого себе як її суб'єкта.

Рефлексивна позиція фахівця найбільш чітко проявляється саме тоді, коли він робить предметом свого аналізу ті конструктивно-методичні схеми, якими він користується у процесі розв'язання практичних задач. Показано, зокрема, наявність глибинного зв'язку між орієнтацією спеціаліста на самостійність при конструюванні різноманітних професійних рішень, рівнем сформованості його професійної рефлексії та способами відбору інформації з різних джерел. При цьому саме рефлексивне ставлення спеціалістів до самих себе як суб'єктів професійної діяльності є основою для розвитку в них рефлексії як необхідної умови професіоналізму.

Метою нашого дослідження було виявити у спеціалістів різного фахового рівня їхні здібності до розв'язання професійних задач. Дослідженнями було охоплено 223 спеціаліста, професійну діяльність яких оцінювали експерти. Оцінка підготовленості спеціалістів до розв'язання професійних задач здійснювалася на основі узагальнення експертних суджень. У ролі експертів виступали адміністрація, працівники з великим стажем професійної роботи. У результаті проведених досліджень встановлено, що рівні підготовленості спеціалістів до розв'язання професійних задач не зовсім залежать від стажу професійної роботи. Так, наприклад, спеціаліст з малим стажем роботи розв'язував задачі

вищого рівня, і навпаки. Фахівці з великим трудовим стажем зіткнулися з труднощами при вирішенні задач нижчого кваліфікаційного рівня.

Згідно одержаних результатів можна виділити деякі тенденції у розвитку уміння спеціалістів розв'язувати професійні задачі:

1. Зростає кількість спеціалістів з високим і середнім рівнем підготовленості до розв'язання професійних задач (від 32,0 % у групі зі стажем до 1 року роботи до 43,0 % у групі зі стажем від 3 до 8 років роботи). Це можна інтерпретувати як наслідок адаптації спеціалістів до професії. Слід враховувати ще й ту обставину, що наведені дані дещо ідеалізовані, вони виражають, як буде видно при подальшому аналізі, не стільки реальний, скільки бажаний стан речей.

2. Велика частка спеціалістів з низьким і дуже низьким рівнем підготовленості до розв'язання професійних задач (68,0 % у групі зі стажем до 1 року і 57,0 % у групі зі стажем від 3 до 8 років). Як бачимо, позитивна динаміка залежно від стажу є, але вона дуже незначна і явно не може задовольнити вимоги практики.

По суті, йдеться про те, що професійна діяльність може здійснюватися на емпіричному та свідомому рівнях. Ці міркування ґрунтуються на осмисленні результатів інтерв'ю зі спеціалістами та експертами,

Чуттєво-інтуїтивний рівень мислення при розв'язанні професійних задач пов'язаний з оволодінням лише зовнішньою, предметною, стороною діяльності, коли спеціалісти визначають спосіб дії на основі логіки практичних дій. При цьому упускається та обставина, що логіка практичних дій не розкриває закономірні зв'язки між окремими компонентами професійного процесу, що є компетенцією теорії. Тому спеціалісти часто не можуть (і не бачать у цьому необхідності) обґрунтувати, які способи дії і чому саме були вибрані у даній ситуації, вони просто копіюють дії інших колег або сліпо виконують методичні поради.

Дискурсивно-логічний рівень передбачає, що зовнішній предметній діяльності передуює внутрішня, теоретична, тобто здійснюється осмислення цілей, очікуваних результатів, запланованих дій, умов їх виконання. Для підтвердження сказаного зішлемося на міркування О. М. Леонтьєва. Свідома дія, підкреслює він, – це процес, підпорядкований усвідомленій меті, який призводить до прогнозованого результату [3, с. 420].

Дуже часто спостерігається розузгодження процесів оволодіння спеціалістами теоретичними знаннями та накопиченням ними практичного досвіду. Ці процеси співіснують ніби паралельно, не перетинаються, не зумовлюючи формування теоретично обґрунтованих конструктивних схем розв'язання професійних задач. У будь-якому випадку, у тих молодих спеціалістів, чия підготовленість до розв'язання задач знаходиться на низькому або нульовому рівні.

Висновки. Представлене дослідження присвячене обговоренню теоретико-методологічних проблем аналізу професійної діяльності, розкривається структура професійної підготовки, особливості формування професійного мислення, розглядаються труднощі професійного становлення, розглянуто шляхи та умови організації рефлексивного навчання майбутніх фахівців умінню розв'язувати професійні задачі. Виходячи з цього, досліджено психологічні засади професійної підготовки спеціалістів. Досліджуючи умови розвитку професійної компетентності фахівців, враховано такі її складові: особливості професійного становлення і розвитку професійних здібностей спеціаліста, його професійне мислення, рефлексію та мистецтво вирішення професійних завдань.

Перспективним напрямом подальшого дослідження теорії та практики психології спілкування у навчанні, а також професіоналізму фахівця є розроблення спеціальних засобів поглибленого розвитку таких здібностей спеціаліста, як: сугестивні, гуманістичні, гностичні, синектичні та майєвтичні.

Список використаних джерел

1. Балецька Л. М. Психологічні особливості атрибуції успіху у професійному самовизначенні студентів вищих навчальних закладів / Л. М. Балецька // Автореферат дисертації на здобуття наук. ст. к.п.н. – Острог, 2014. – С. 21.
2. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6-ти томах / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1984. – Т. 6. – 400 с.
3. Выготский Л. С. Избранные психологические исследования / Л. С. Выготский. – М. : АНН РСФСР, 1956. – 519 с.
4. Елканов С. Б. Профессиональное самовоспитание учителя / С. Б. Елканов. – М. : Просвещение, 1985. – 143 с.
5. Гоблик В.В. Модернизация подготовки инженеров и менеджеров инновационного производства / В.В. Гоблик // Вестник Московского городского педагогического университета. – Москва, 2012. – №4 (22). – С. 32.

6. Кривоконь Н. І. Соціально-психологічні аспекти формування професійної самосвідомості фахівців / Н. І. Кривоконь // Проблеми загальної та педагогічної психології. – 2003. – Т. II. – Ч.5. – С. 188–190.
7. Кузьмина Н. В. Способности, одаренность, талант учителя / Н. В. Кузьмина. – Л. : ЛГУ, 1985. – 182 с.
8. Пушкин В. Н. Эвристика – наука о творческом мышлении / В. Н. Пушкин. – М. : Политиздат, 1967. – 271 с.
9. Черный Е. В. Инициирование профессиональной рефлексии у педагогов / Е. В. Черный // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 3. – С. 1–4.
10. Яценко Т. С. Проблема дослідження несвідомої сфери психіки суб'єкта / Т. С. Яценко // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 7. – С. 10–16.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Balec'ka L. M. Psychologichni osoblyvosti atrybucii' uspihu u profesijnomu samovyznachenni studentiv vyshhyh navchal'nyh zakladiv / L. M. Balec'ka // Avtoreferat dysertacii' na zdobuttja nauk. st. k.p.n. – Ostrog, 2014. – S. 21.
2. Vygotskij L. S. Sobranie sochinenij : v 6-ti tomah / L. S. Vygotskij – M. : Pedagogika, 1984. – T. 6. – 400 s.
3. Vygotskij L. S. Izbrannye psihologicheskie issledovaniya / L. S. Vygotskij – M. : ANN RSFSK, 1956. – 519 s.
4. Elkanov S. B. Professional'noe samovospitanie uchitelja / S. B. Elkanov – M. : Prosveshhenie, 1985. – 143 s.
5. Goblik V. V. Modernizatsia podgotovki inzhenerov i menedzherov innovatsionnoho proizvodstva / V. V. Goblik // Vesnik Moskovskogo gorodskogo pedegogicheskogo universiteta. – Moskva, 2012. – №4 (22). – S. 32.
6. Kryvokon' N. I. Social'no-psihologichni aspekty formuvannja profesijnoi' samosvidomosti fahivciv / N. I. Kryvokon' // Problemy zagal'noi' ta pedagogichnoi' psihologii'. – 2003. – Т. II. – Ch.5. – S. 188–190.
7. Kuz'mina N. V. Sposobnosti, odarennost', talant uchitelja / N. V. Kuz'mina – L. : LGU, 1985. – 182 s.
8. Pushkin V. N. Jevristika-nauka o tvorcheskom myshlenii / V. N. Pushkin – M. : Politizdat, 1967. – 271 s.
9. Chernyj E. V. Inicijirovanie professional'noj refleksii u pedagogov / E. V. Chernyj // Praktichna psihologija ta social'na robota. – 2002. – № 3. – S. 1–4.

10. Jacenko T. S. Problema doslidzhennja nesvidomoi' sfery psyhiky sub'jekta / T. S. Jacenko // Praktychna psihologija ta social'na robota. – 2002. – № 7. – S. 10–16.

T.D. Scherban, V.V. Hoblyk. Some psychological characteristics of successful professional training. The discussion of theoretical and methodological problems of analysis of professional activity have been considered in the research. The structure of training, formation of professional thinking, difficulties of professional formation, the ways and conditions of organization of future professionals training of their reflexive ability to solve professional problems have been revealed. Based on the examined structure components, professionalism can be defined as a creative synthesis of a peculiar professional knowledge and practical experience of the personality, which leads to an optimal strategy and tactics of activity and provides high efficiency of its implementation. Therefore, the psychological foundations of professional training have been examined. The results of research of the professionals activities have been set that the main features of a professional personality formation include: development of the functional content of professional activities; overcoming the contradictions between training and real work; harmonization of the relations between people; supporting the self-assertive ambition; courage in decisions making; overcoming the usual stereotypes and perceptions of the profession. As a result of research it has been set that the level of preparedness of specialists to solve professional problems does not depend on the experience of professional work. Professional activities may be carried on the empirical and conscious levels. The compensation of lack of experience may be, as shown in our research, activation of self-reflection as deep analysis of the events that are stored in a person in the form of sensitive and intuitive knowledge.

Key words: psychological concept, training, professional activities, professionalism, psychological principles, professional tasks, professional thinking, professional assignment, reflection.

Received December 07, 2015

Revised December 19, 2015

Accepted January 05, 2016